

РЕЦЕНЗИЯ

От: Проф. Тодорка Игнатова Костадинова, д.и., заместник ректор на Медицински университет – Варна, професор във Факултет по обществено здравеопазване, ул.Марин Дринов, 55, Варна 9002, тел. 052 677089, 0889588408,
e-mail: kostadinova@mu-varna.bg,

Основание за изготвяне на рецензия по конкурса: рецензията е изготвена въз основа на заповед на Ректора на Медицински университет – Варна (МУ – Варна) № Р-109-236/17.05.2018 г. за член на Научното жури и Заповед № Р 109-262/25.05.2018 за рецензент и председател на журито.

Относно дисертационен труд за присъждане на ОНС „Доктор на науките“ в област на висшето образование 7. Здравеопазване и спорт, професионално направление 7.4. Обществено здраве, научна специалност „Управление на здравните грижи“.

Автор на дисертационния труд: **Проф. Соня Колева Тончева, д.м.**

Тема на дисертационния труд: **„Супервизия и наставничество в сестринството“**

I. Кратки данни за квалификация и кариерни развитие

Соня Колева Тончева е родена в Шумен, където през 1981г. завършва Полувисш медицински институт, специалност „Детска медицинска сестра“. През 1988г. завършва Висш педагогически институт - Шумен, специалност биология, а през 2001г -. Шуменски университет, специалност социални дейности. През 2003 г. защитава дисертация на тема „Образователни, организационни и социални аспекти на дейността на медицинската сестра в първичната медицинска помощ“ и придобива образователна и научна степен „доктор“. През 2007 г. защитава специалност „медицинска педагогика“.

Във връзка с дисертационното изследване ключови са опитът и компетентностите на Соня Тончева, придобити в годините на нейното професионално развитие като преподавател, педагог, изследовател, консултант и лидер. Това са годините, в които тя стартира кариерата си като преподавател в Полувисшия медицински институт-Шумен (1990 г.), след това е Директор на Медицинския колеж в Шумен (1991-2000 г.) и Зам. Директор на същия колеж (2000-2005 г.). След заемане на академичната длъжност „доцент“ през 2005 г., ръководи почти 10 години катедрата по Здравни грижи в МУ – Варна (от 2006 до 2015) и изгражда заедно с колегите си екипи с високи професионални и практически компетенции. От 2013г. е „Професор“, а от 2015г. е Директор на Филиал Шумен към МУ – Варна.

Участието на проф. Тончева в курсове за следдипломно и продължително обучение й

носят разширяване на компетенциите, опита и професионалните мрежи, в които работи: ESSI-интензивен курс за работа с хронично болни (Финландия), Хигиенни аспекти при грижите за раната, Болници - приятели на бебетата; Перспективи и иновации в практиката на медицинските специалисти и др. Това допринася за високото качество на нейната преподавателска, научно – изследователска и експертна работа.

Тя има средна годишна учебна натовареност от 392 часа по учебните дисциплини: Философия и въведение в сестринските и акушерските грижи, Управление на здравните грижи, Наставничество в сестринството, Сестрински грижи в ПЗП, Инжекционна техника, Общи грижи за болния със сестринска техника, Общи грижи за болния с инжекционна техника, Организация и методика на работата на социалния работник, Социални и комуникативни умения. В допълнение към това Проф. Тончева е лектор в следдипломно обучение в страната.

Изследователското портфолио на дисертантката включва към момента 2 броя монографии, 1 учебник и 5 учебни пособия, 90 научни статии, 50 доклада и участие в над 10 изследователски проекта. Проф. Тончева е научен ръководител на 11 успешно защитили докторанта и на още 8, които са в процес на разработка на дисертационните си трудове. Наред с това е работила като научен ръководител с над 25 дипломанта в магистърските програми на МУ-Варна.

От 2016г. Проф. Тончева е национален консултант по здравни грижи. Включва се в акредитационни процедури като експерт на НАОА и като експерт по оценка на здравни технологии към НЦОЗА. През последните 10 години тя работи много активно с международни партньори и организации в рамките на Програма ЕРАЗЪМ+, в Европейския форум на Националните сестрински и акушерски асоциации, UNESCO и СЗО; е член на редакционните колегии на 3 национални и 2 международни списания.

Научните постижения на Проф. Соня Тончева са оценени по достойнство – тя получава Наградата на БАПЗГ за научни приноси към сестринството в България - статуетка на Лесис Кепра; отличие на МУ-Варна за научни приноси към сестринството и сребърен орден на БЧК.

По отношение на езиковите компетенции, проф. Тончева работи с руски и немски език.

II. Обща характеристика и актуалност на темата на дисертационния труд

Представеният ми за рецензия дисертационен труд на Проф. Соня Тончева отговаря по обем, структура и съдържание на изискванията за придобиване на научна степен “Доктор нанауките” в Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в Медицински университет-Варна.

Той съдържа общо 284 страници, структуриран е в 4 глави и включва 102 фигури и 5 приложения.

Теоретичният фундамент на дисертацията се състои от общо 257 цитирани източника, които отговарят на тематичното поле и които Тончева е използвала добросъвестно. От тях 72 са на кирилица и 185 на латиница. Основната част от литературата са издания от последните 5-10 г., а над 75 % от тях са публикувани след 2000г., което подsigурява едновременно устойчивост и актуалност на научните мнения цитирани в дисертацията.

Темата на разработката е **дисертабилна** и нейната **актуалност** се основава на все по-нарастващата роля, значение и изисквания към компетенциите и работата на медицинските сестри, както и техния принос за по-добро качество на живота на хората и за по-устойчиви здравни системи в общия контекст на:

- подобряване на качеството на диагностика, лечение и комплексни грижи,
- на по-ефективно управление на ограничените ресурси в здравеопазването и квалификацията на човешките ресурси,
- проучване и реално осъществяване на различни възможности за комплексен подход за грижа в съчетание с иновативни терапии,
- на трансграничното движение на пациенти, медицински специалисти и капитали в рамките на Европейския съюз и извън него,
- на публичния интерес към работата и отговорността на медицинските сестри от всички заинтересовани страни - гражданите, медицинските екипи, мениджърите, политиците, бизнесът и медиите.

Дисертационният труд представя цялостна концепция относно ролята на различните субекти, предлага модели за теоретично и практическо изясняване на възможностите и условията за прилагане на успешно наставничество и супервизия, предлага анализ и адаптиране на добри международни практики в български условия.

Целите, задачите и методологията на изследването са изложени ясно и последователно. Поставената цел е да се изясни същността на супервизията и наставничеството в сестринството и на тази основа се предложат модели за прилагането им в сестринската практика като необходимо условие за признаване на автономия на професията в България.

Методологията на проучването е представена подробно и коректно и отговаря на изискванията за изследователски дисертационен труд.

Във **въведението** на дисертацията са представени актуалността и важността на избраната тема като личи професионалната ангажираност и опита на автора.

В литературния обзор е отделено основно внимание на понятийния апарат и на международния анализ на публикациите и практиките по света по темата. Проследява се опита на Великобритания и Австралия, където клиничната супервизия на медицински сестри е въведена в края на 80-те години на 20-ти век.

Като цяло дисертацията има **три силни страни и първата** от тях е представянето на концепцията за клиничната супервизия и значимостта ѝ за сестринството. Разграничени са три типа супервизия: редовни индивидуални сесии, групова супервизия и мрежова супервизия; обобщени са основните умения, права, задължения и отговорности на клиничния супервайзър и на супервизирания. Широтата и дълбочината на обзора се подсилват от аргументи за прилагане на наставничеството като мениджърски инструмент и като форма за професионално развитие. Изследователската смелост на Проф. Тончева ѝ позволява включването на въпроси за предпазване на медицинските сестри от професионалния стрес и „бърнаут“ синдром чрез супервизията, защитата от съдебни последици за практикуващите медицински сестри и най-вече - от подобряване на грижите за пациентите и атмосферата на работа на практикуващите сестри.

Втората силна страна е комплексното емпирично изследване. В проучването на супервизията са обхванати 2 групи респонденти: 42 преподаватели от катедрите по здравни грижи на университетите в страната и 31 главни медицински сестри на университетски, многопрофилни и специализирани болници. В проучването на наставничеството са обхванати 4 групи респонденти: 260 студенти в специалност „медицинска сестра“ на ниво преддипломен стаж и клинична учебна практика, 189 наставници на студенти, 167 дипломанти от магистърската програма по УЗГ и 27 експерти (ръководители по здравни грижи). Обхванати са над 50% от всяка от групите в проучването.

В авторското проучване на Проф. Тончева се откриват ценни приноси при изследване на мнението на експертите за необходимостта от въвеждане на клинична супервизия, за придобиване на специализация по клинична супервизия (мнението на главните сестри и преподавателите), очакванията за профила и поведението на наставника и не на последно място – изследването на реалните измерения на наставничеството в нашата образователна реалност.

Третата силна страна на дисертацията са ключовите приложни аспекти, а именно разработката на: Модел за супервизия в България (базиран на организационно-техническа рамка на супервизията в институционален контекст, използване на различни видове и форми на Теоретичен модел за прилагане на наставничеството; Правила за създаване на качествена

организация на практическото обучение за студента/стажанта, наставника и преподавателя; Алгоритъм за подбор на студенти в учебно-практическата база; Алгоритъм за подбор на наставници; Фиш за оценка на стажант – медицинска сестра; проект на „длъжностна характеристика на наставника“ (базирана на професионалния опит и на резултатите от изследването) и не на последно място - нестандартното качествено изследване на образа на наставника чрез 85 есета на тема „Моят наставник“ и 124 есета на тема „Какъв наставник искам да бъда?“.

Оценявам високо подхода на проф. Тончева да обвързва всички тези въпроси с темата за дефицит на медицинските сестри и да представи доказателства, че наставничеството и супервизията намаляват текучеството, улесняват адаптацията на новите членове на екипа, повишават мотивацията, удовлетвореността и ефективността на хората, улесняват процеса на учене през целия живот.

В това проличава ясно нейният голям професионален опит, системен подход и стил на етичен изследовател.

III. Приноси и значимост на разработката за практиката

Разработеният труд съдържа теоретични обобщения, анализ на резултатите от авторското проучване, изводи и препоръки на национално и организационно ниво и подчертаната роля на наставничеството, и подготовката на медицински сестри за подобряване на грижите и общата удовлетвореност от работата. Те съответстват на съвременната проблематика и имат познавателни и приложни приноси, както следва:

Теоретично – познавателни

- Разработен е **Теоретичен модел за прилагане на наставничество** в обучението на студентите от специалност „Медицинска сестра“, който включва: *Правила за качествена организация на практическото обучение, Алгоритъм за приемане на студенти в УПБ, Роли на субектите в наставническия процес – преподавател, студент, наставник.*
- В теоретичен аспект е разработен **Модел на супервизия**, приложим в България, като се взема предвид законовата рамка и националния контекст и традициите за развитие на сестринството у нас.
- На базата на направен правен анализ е предложен **Континиум на супервизията в сестринството** за България.
- Резултатите от проучено експертно мнение доказват необходимост от въвеждане на клинична супервизия в сестринството у нас, за което е необходимо 900 часа обучение и придобиване на специалност „Клинична супервизия“ .

- Предложен е **Модел за професионално развитие с участие на супервайзор и наставник**.
- В теоретичен аспект на базата на анализ на научна литература и проучен опит на страни, където са приложени клинична супервизия и наставничество в сестринството са потърсени прилики и разлики между практическата дейност, която извършват супервайзор и наставник.

Практико-приложни

- Разработен е **Практически модел за ефективно наставничество в обучението на медицинските сестри**. Моделът съдържа собствен инструментариум, който улеснява прилагането му – *средства за връзка между УПБ и МУ, фиши за оценка на стажант сестра, Книжка на стажанта за преддипломен стаж, Дневник за наблюдение и контрол (практически приложен в дейността на КЗГ)*.
- Разработен е **Алгоритъм за подбор на наставници**, който включва – *етапи на подбора, критерии за подбор на наставници, качества на добрия наставник (практически приложен в дейността на КЗГ)*.
- Разработена е **Процедура за възприемане и развитие на наставничеството** при обучение на студенти от специалност „Медицинска сестра“ *(реално приложена в МУ Варна)*.
- Предложен е Проект на длъжностна характеристика на наставника, който може да бъде приложение на обучаващата медицинска сестра от практиката когато тя изпълнява функции на наставник

IV. Автореферат и публикации

Авторефератът отговаря на изискванията - той отразява вярно структурата и съдържанието на дисертационния труд като акцентира върху най-важните моменти, резултати и изводи от изследването.

Във връзка с темата на дисертацията Проф. Тончева има 24 публикации, от които: 1 монографичен труд, 3 статии в чужбина и 6 пълнотекстови доклада. Статиите са отпечатани в български научни списания: Здравни грижи, Социална медицина, , Scripta Scientifica Salutis Publicae, Здравна икономика и мениджмънт като първите ѝ публикации по темата са още през 1995г. Те свидетелстват за трайния ѝ интерес към проблематиката, отразяват основните въпроси и резултати от нейните научни търсения и са доказателство за формирането на научна школа в областта на сестринство и здравните грижи. Участието в български и международни научни форуми показва, че основните идеи от дисертационния труд са известни и обсъждани в публичното пространство и научните среди, включително на международно ниво.

V. Препоръки и въпроси

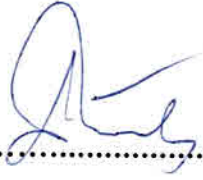
Препоръчвам на проф. Соня Тончева да обогати проучването си (може и в разширен екип) с допълнителна част за ролята на дигитализацията и иновативните технологии при развитие на супервизията и наставничеството и да публикува резултатите от тази разработка в монография на два езика – български и английски. В условията на мобилност на медици и пациенти, смятам, че това ще бъде важен принос за представяне на България в общата мрежа на разработване на темата за сестрински мениджмънт, наставничество за мултикултурални екипи и качество на грижите в международен план. Тези резултати ще бъдат полезни и за всички заинтересовани страни в България – мениджърските екипи на лечебни заведения, лекарите, професионалистите по здравни грижи, здравните политики, правозащитните органи, пациентите, медиите, обществото.

VI. Заключение

Налице е систематично изследване на актуален и важен проблем - супервизия и наставничество в сестринството. Дисертационното изследване предлага широк поглед върху наличните европейски и световни модели на приложение, очертава необходимостта от въвеждането на решения за България и представя модели и алгоритми за прилагане в практиката. Дисертацията е фокусирана по темата и е логически издържана. Проф. Тончева показва задълбочени познания, последователно търсене и извличане на практически решения, базирани на убедителен емпиричен анализ и на богат професионален опит. Налице са възможности за развитие и продължаване на изследването, както в теоретичен така и в практически план, което е индикатор за устойчивостта на резултатите

Дисертационният труд отговаря на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и Правилника на МУ – Варна. Във връзка с това давам своята положителна оценка и убедено препоръчвам на членовете на уважаемото Научно жури да гласуват положително за присъждане на научната степен „Доктор на науките“ по научната специалност „Управление на здравните грижи“ на проф. Соня Колева Тончева, д.м.

Дата: 11.06.2018г.

Рецензент:

/Проф. Тодорка Костадинова, д.н./